

felvenni a végletekig menő harcot (*Helyeslés a középben*), amelyet nem szabad letenni mindaddig, míg a házfelosztás útján az országos közvélemény megnyilatkozása folytán a kormányzati többség le nem mond a status quo fenntartásáról, és végre el nem tőkéli magát a választói jog megreformálására...

A hárszabályok módosításáról szóló Nagy Emil-féle indítványt nem fogadja el. Ezzel szemben benyújtja a maga következő szövegű határozati javaslatát: „Határozza el a ház, hogy Nagy Emil indítványának tárgyalását félbeszakítja és felfüggeszti addig, míg a kormány az általános, egyenlő, titkos választói jogról szóló törvényjavaslatot a háznak be nem terjeszti”. A Ház többsége által a további tárgyalás során elutasított határozati javaslat benyújtását követő napon, 1908. febr. 14-én *Wekerle* válaszolt Hodžának a „Baranya-Szabolcs és környéke bányá- és kohómunkások szakegyletének felosztása tárgyában” az összkormányhoz intézett interpellációjára. *Wekerle* hosszasan fejtegette a koalíciós kormány felosztató végzése „indokolt” voltát. Hodža a kormányelnöki válasza reflektálva kijelenti, jóllehet a miniszterelnök teljesen új indokokkal igyekezett az egyesülési és gyülekezési jog újabb korlátozását elfogadtatni, érvelése és a korlátozás egyaránt elfogadhatatlan, mert „egyáltalán nem alkalmas arra, hogy a szociális béke helyreállításához hozzájáruljon.” — A Ház többsége a miniszterelnök választát tudomásul vette. (Képv. Napló, 1906, XVI. 427—431. l.) — Az 1908. márc. 14-i ülés további érdekes mozzanata volt, hogy *Wekerle* ezután élesen visszautasította *Bozóky* Árpád függetlenségi és 48-as párti képviselő *Popović* Dusan (önálló szerb párti) horvát-szlavon képviselőnek a képviselőház egyik jegyzőjévé történt megválasztása ellen hozza intézett interpellációját. *Bozóky* ui. a szerinte „magyarul jól nem tudó” *Popović*ot alkalmatlannak mondta a jegyzői teendők ellátására, s ezért a választás megsemmisítését kérte. *Wekerle* visszautasította „a Ház saját belügyében a kormányhoz intézett interpellációt”, mert — mondotta — „hogy a Ház kit választ jegyzőjének, annak a Ház saját maga az öre...” A Ház többsége — *Bozóky* ingerült hangú felszólalása után is — tudomásul vette *Wekerle* választát. (Uo. 431. l.) — A munkás-szervezkedés korlátozásáról, majd az *Andrássy*-féle választójogi ellenjavaslatról folyó képviselőházi viták az év folyamán sorozatos ellennyilatkozatokat váltottak ki a hazai nemzetiségi munkássajtóban és a monarchia munkásmozgalmában egyaránt. A kettő összekapcsolódásának érdekes példája az a közlemény, amely a szlovák munkássajtóban a prágai cseh munkásklubnak (Politický klub delnický) az *Andrássy*-féle „plurális” törvénytervezet elleni tiltakozó határozatáról megjelent. (*Česi za nás. Protest pražských súdruhov proti volebněj predlohe Andrássyho.* — A csehek értünk. A prágai elvtársak tiltakozása *Andrássy* választójogi törvényjavaslata ellen. — Slov. Rob. Noviny 1908. dec. 1; 12. sz.). A cikk egyébként azért is figyelmet érdemel, mert további bizonyítéka annak a körülménynek, hogy a cseh szociáldemokrácia — mint azt *Soukup*nak a csernovai ügyben elhangzott birodalmi gyűlési beszéde (l. ott) is mutatja — a cseh-szlovák politikai egységmozgalom szószólója lett.

38

1908 márc. 28

*Cristea Miron nagyszzebeni gör. kel. román érseki tanácsos és Bunea Augustin balázsfalvi gör. kat. román kanonok titkos tárgyalása Ferenc Ferdinánd trónörökösrel a magyarországi románok helyzetéről*¹

Amikor Ferenc Ferdinánd trónörökös lett, lassanként körülvettette magát olyan emberekkel, akik eszméinek hű támogatói voltak. Előbb a hadseregben tette ezt, később alapos és komoly tanulmányozás és keresés után híveket toborzott a nem magyar nemzetiségek körében, a románok, horvátok és a szlovákok² között is. Számítása az volt, hogy bizalmi embereket kell szereznie leendő uralkodásához, mert hiszen I. Ferenc József már öreg volt, és minden pillanatban bekövetkezhetett a trónváltozás.

¹ *Cristea Miron* emlékirata szerint. — Közli *Botos* János: *Miron Cristea* régens memoárja a *Ferenc Ferdinánd*dal folytatott titkos tárgyalásokról. — Magyar Kisebbség (Lugos) 1929. jan. 16.; 42—51. l. — Eredetije, részben fakszimilében megjelent *Abrudeanu*, Ion Rusu (volt Alsó-Fehér megyei képviselő) „*Originea, degenerescenta și tragedia Habsburgilor*” című könyve (București, 1928.) XIV. fejezeteként. — *Botos* János első magyar nyelvű közlését bővebb kommentárral megismétli *Gramantik* Margit. (*Miron Cristea* román régens és *Ferenc Ferdinánd* titkos tárgyalása. — Napkelet 1929. márc. 15., 458—463. l.) — Ebben a második közlésben olvassuk, hogy *Popović* 1906-ban kiadott „ausztro-romano-föderalista” könyvén (Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich) kívül széles körű személyes agitációt folytatott ez ügyben. Így a brassói gör. kel. Iliceum 1925. évi évkönyve alapján megemlíti, hogy a „Cercul Románilor de peste munți” (Hegyeken túli románok köre) ismételtlen tárgyalat *Popović*ival, akinek ausztro-föderalista rögeszméje abban a propagandaszólamban jutott kifejezésre, hogy „csakis egy Magyarország erejét megtörő Nagy-Ausztria lehet a románok megmentője”.

² Az eredeti szövegben: tótok.

A Cristea-emlékirat nyomán készült közlés ezután hangsúlyozza, hogy Ferenc Ferdinánd első bizalmas román hívei *Popovici C. Aurél* és *Vajda* (később: *Vaida-Voevod*) Sándor voltak. Ők nyerték meg dr. *Elie Miron Cristea*t, a nagyszebeni gör. kel. román érsekség tanácsosát és dr. *Augustin Bunea*t, a balázsfalvi gör. kat. román érsekség kanonokát, hogy 1908 tavaszán — mint az eredeti emlékirat nyomán készült közlés említi — élőszóban előadják a trónörökös előtt „a román nemzetiségi panaszokat”.

Íme itt van *Vaida-Voevod* levelének szövege, amelyben tudomására hozza *Cristea*nak és *Bunea*nak a kihallgatást:

„*Cristea* testvérem! Ma harmadszor tértem haza ügyünk barátaival való találkozásom után. Úgy látszik, törekvéseink eredménnyel fognak végződni. Ma a következő levelet kaptam: „*Habe bezüglich C.-s bereits das Nötige veranlasst, er soll sich gefasst machen, etwa in der Zeit zwischen 26 und Letzten d. M. hieher berufen zu werden, vorläufig aber nicht abreisen. Bitte den Herrn hievon verständigen. Ich würde, damit die Nachricht keine Verzögerung erfährt, dem Herrn direkt telegraphieren, wann Er kommen soll usw. mit folgenden Worten: 26 (z. B.) Vormittags, oder 27 Abends. . . Carl, womit Tag und Stunde gemeint ist, wo die Anwesenheit hier bereits nötig erscheint. Der Herr wolle darauf so gut sein unter der Adresse: Alexander Aarenau, III. Rennweg 6 mir den Erhalt der Depesche zu bestätigen und Ankunft sowie Absteigsquartier in Wien bekannt zu geben, da ich in der Lage sein muss, eine eventuelle Aenderung der Stunde mitzuteilen.*”² Ugyanebben az időben kap meg-hívót a másik úr is. Szeretném, hogyha elindulásod előtt találkozhatnék veled, és informálhatnának egy egész sereg fontos kérdésről. Én keddig, legfeljebb szerda estig Kolozsvárt leszek. Akkor indulok Budapestre. Kérlek, táviratozd meg indulásodat, akár ide jössz, akár Pestre mész. Hogyha a hónap végéig nem kapod meg *Carl* értesítését, ebben az esetben is értesítsél, hogy továbbra is dolgozzak ügyünk érdekében, illetve kieszközölhessem a kihallgatást. Testvéreleg üdvözlő a te őszinte barátod: *Fidus*. Kolozsvár, 1908. III. 21. Kérlek igazold levelem vételét.”

A levél tartalmának megértéséhez az olvasónak tudnia kell, hogy „ügyünk barátai” azok a személyek voltak, akik *Ferenc Ferdinánd* udvarában az érintkezést a román politikusokkal fenntartották, a „*Carl*” szó *Alexander Brosch von Aarenau* őrnagyot, a főherceg szárnysegédét, a „*Herr*” magát a főherceget, a „másik úr” dr. *Bunea*t és a *Fidus* aláírás *Vaida-Voevod*ot jelentette. A magyar rendőrség kémiszolgálata elől, amely *Ferenc Ferdinánd* főherceg és embereinek minden lépését követte, egy ilyen titkos szótárhoz kellett folyamodni, amelynek kulcsa csak a főherceg környezetében és hívei között volt ismeretes.

1908. március 23-án *Alexander Brosch von Aarenau* őrnagy szárnysegéd táviratilag a következőképpen közölte dr. *Miron Cristea*val és dr. *Bunea*val a március 28-ra kitűzött kihallgatást: „*Konsistorialrath dr. Cristea Nszeben, De Wien. Achtundzwanzig Vormittag, Carl.*”

Dr. *Cristea* Bécsbe való indulása előtt a következő két táviratot küldte: „*Herrn Alexander Aarenau Wien III. Rennweg 6. Ankunft siebenundzwanzig Nachmittag 2 Uhr. Hotel Tegethoff. Dr. Cristea.*” A másik: „*Dr. Vaida. Kolozsvár Eszterházy utca. Holnap este 10 óra után érkezem Kolozsvárra. Huszonnyolcadikára hívtak. Utazzunk együtt Budapestig. Elie.*”

Az „*Elie*” illetve *Ilie* volt dr. *Cristea* keresztnéve, mielőtt szerzetes lett, amikor is a *Miron* nevet kapta.

Bécsben március 27-én délután dr. *Cristea* a *Tegethoff* szállodában *Brosch von Aarenau* őrnagytól levelet kapott, amelyben jelezte, hogy a császári Fenség március 28-án szombaton délben 12 órakor fogadja kihallgatáson. „*Azt hiszem, nem is kell figyelmeztetnem arra, hogy a kihallgatást a legteljesebb titokban kell tartani*” — toldotta a levélhez a szárnysegéd, félvén a magyar kémektől, akik naponta a *Belvedere* kapui körül settenkedtek, ahol a trónörökösnek a lakása volt. Ezért dr. *Cristea*t és dr. *Bunea*t a szárnysegéd a palota kertjén és egy hátsó titkos ajtón vezette be.

A „történeti kihallgatás” — mint *Cristea* említi, akinek saját kezű jegyzetei alapján teszi közzé *Botos* az első magyar nyelvű szövegközlést — 1908. március 28-án déli egynegyed és háromnegyed egy óra között, tehát kerekén félórásig tartott a *Belvedere*ben, a trónörökösi magánlakosztályban. *Cristea* fel-

² „C.-ekre nézve már megtettem a szükséges intézkedést, legyen elkészülve arra, hogy kb. e hó 26. és utolsó napja között ide hívatik, egyelőre azonban ne utazzék el. Kérem az urat erről értesíteni. Hogy az értesítés ne szenvedjen késedelmet, én közvetlenül táviratoznék az úrnak, mikor jöjjön, és pedig a következő szavakkal: 26 (pl.) délelőtt, vagy 27 este. . . Carl, amin a nap és az óra értendő, amikor jelenléte itt már szükségesnek tűnik. Akkor az úr legyen szíves a távirat vételét nekem *Alexander Aarenau III. Rennweg 6.* címre igazolni, és érkezését, valamint bécsi szállását megadni, mert az óra esetleges megváltozását közölni kell tudnom veled.”

jegyezte, hogy a részéről felvetett témákat, kérdéseket Budapesten már előre megtárgyalta *Maniu* és *Vajda* képviselőkkel. — Ezután a *Cristea*-jegyzetek alapján közli a kihallgatás lefolyását.

A főherceg: Köszönöm, hogy olyan messziről eljöttek, és örvendek, hogy alkalmat adtak annak kifejtésére, hogy én ismerem a derék és lojális román népet, miként hosszas nélkülözéseit és szenvedéseit is, melyek a magyarok részéről érik. Ismerem a románok méltó és érdemes viselkedését egész történelmi múltjukban, főként szolgálataikat és áldozataikat, amelyeket 1848-ban hoztak a trónért és a dinasztiaért. Ismerem a román ezredek vitézségét a harcban. Szeretem a román népet és lelkem vágya, hogy segítsék rajta, amikor lehetséges. Most azonban nem sokat tehetek. Azért hívtam önöket, hogy megmondjam, ismerem az önök helyzetét, és együttérzek önökkel. Mondják meg népük körében — de természetesen óvatosan, és úgy, hogy ne tudják meg ellenségeink —, melyek az én terveim, mi az én felfogásom. A nép reméljen, mert helyzete meg fog javulni. Minden igyekezetemmel azon leszek, hogy megváltozzék a mai állapot.

Dr. Bunea megköszöni a Fenségnek fogadtatásunkat.

Dr. Cristea: Köszönjük császári Fenségednek ezt a különleges kegyet és megtiszteltetést és a szép ígéreteket. Mi és a román nép ezt egy jelnek, egy reménységnek tekintjük, hogy a mi népünk részére is elkövetkezik egy jobb jövő. Népünk jóindulatot vár, mert most minden téren hátra van szorítva. Paraszt, földműves nép, de becsületes, konzervatív és hűen dinasztikus. Meggyőződésből dinasztikus, mert mindenünket, amink van, a dinasztiaért kaptuk. A mi érdekeink azonosak a dinasztia érdekeivel. Ezért a magyarok kizárnak és a jövőre is ki akarnak zárni a közügyekből. Így most meg akarják csinálni a választási törvényt, amelyben a plurális szavazati jogot akarják bevezetni.

Dr. Bunea: A városok lakosaival akarnak kormányozni, akik tudnak írni és olvasni, de akik mindnyájan kossuthisták. A kormány mind jobban megerősödik a városokban és a megyékben. Így például Nagyenyeden eltávolították az összes régi szabadelvűeket, és a megye élére a kossuthista báró Kemény Árpádot helyezték. Még nálunk Balázsfalván is kossuthista gyűlést rendeztek, amelyre szemtelenül meghívták a mi érsekünket, dr. Mihályt is.

A főherceg: Csak nem ment el?

Dr. Bunea: Visszautasította a meghívást.

Dr. Cristea: Nézőnek elment néhány román gyermek és tanuló, miután azonban Kossuth tiszteletére nem akarták levenni kalapjaikat, a főszolgabíró és a csendőrök szemeláttára megverték őket.

A főherceg: Különös szimpátiával viseltetem a földművesekkel szemben. Maradjanak önök továbbra is becsületes földműves nép. Aztán említést tesz az Apponyi-féle iskolatörvény 27. §-áról és odanyilatkozott, hogy ez a törvény kedvezőtlen a nemzetiségekkel szemben.

Dr. Cristea: Igen, megsemmisítési iskolai téren az egyházak autonómiáját, arra kényszerít, hogy több tárgyat magyarul tanuljunk. Sőt odáig jutottunk, hogy már a vallástant sem taníthatjuk anyanyelvünkön.

A főherceg: (Csodálkozva emeli fel mindkét kezét.)

Dr. Bunea: Igen Fenség, így tesznek az állami iskolákban.

Dr. Cristea: A gyermekek szülei nem akarnak erről hallani. Azt mondják, inkább semmi, mint a Miatyánk magyar nyelven. Így odajutottunk, hogy sok helyen már nem is tanítjuk a vallást, ami nagy veszedelmet jelent a társadalomra nézve.

A főherceg: Természetes.

Dr. Bunea: Folyton gyanúsítanak, hogy kifelé gravitálunk csak azért, hogy Fenséged előtt kompromittáljanak.

A főherceg: Ugyan, dehogy!

Dr. Cristea: Fenség, mi egy csendes nép vagyunk, de a magyarok műforradalmat rendeznek. A báró Bánffy-féle kormány idejében a belügyminisztériumban a nemzetiségeknek egy ügyosztálya volt, amely a román vidékekre kétes egzisztenciákat küldött, hogy ott beszédeket tartsanak és lázadást szítsanak, hogy aztán a lapokba azt írassák: íme, fellázadtak a románok!

A főherceg: Igen, igen. De már senki sem hiszi el ezeket a dolgokat. Bánffy a románok között élt, és értett hozzá, hogyan kell összegabalyítani a kérdéseket. Meg akarta semmisíteni a román népet. Én azonban jóváteszem a dolgokat, mert szimpatizálok a horvátokkal, románokkal és tótokkal. Így tanultam atyámtól, ilyen akarok lenni, és ilyen szellemben fogom utódomat, unokaöcsémet, Károly főherceget is oktatni.

Dr. Cristea: A román nép történetében egyetlen eset sincsen, hogy hűtlenné vált volna. El vagyunk nyomva Fenség és mégis, a nehézségek ellenére, a román nép fejlődést mutat. Életerős nemzet, sok a gyermeke.

A főherceg: Magyarország lakosságának a többségét a nemzetiségek teszik.

Dr. Cristea: Igen, bár a statisztika mást mutat, de az adatok hamisak.

A főherceg: Nálunk minden Veigelsberg⁴ nagy hazafi, hogyha magyar neve van. De már a külföld is ismeri őket. Olvastak bizonyára *Björnsterne Björnsouról*, aki védelmébe vette a tótokat és a nemzetiségeket. Az egész világ ismeri őket.

A pánádi gyilkosságról beszélve a főherceg felkiáltott: Milyen borzalom! Asszonyokat és gyermekeket szúrtak keresztül.

Dr. Bunea: Tragikus volt Fenség. Én láttam az áldozatokat, mert hiszen Pánád község közel van Balázsfalvához.

Dr. Cristea: Azok a katonák, akik fegyverüket használták, honvédek voltak. A közös hadsereg becsületesebb, tisztességesebben viselkedik még a parlamenti választások alkalmával is.

A főherceg: Igen, mondta nekem dr. Vaida képviselő, milyen kegyetlenségeket hajtanak végre a választásokon, hogyan tartják a választókat órák hosszat hóban, hidegben.

Dr. Cristea: Sőt napokig, Fenség. Így van. A mi nemzeti román pártunk elnökének a fejét egy vasruddal betörték. Leesett, vértől elborítva, a csendőrök pedig ahelyett, hogy védelmezték volna, cinikusan és mozdulatlanul állottak mellette. Hogyha az újságokban megírja valaki ezeket a kegyetlenkedéseket, börtönbe kerül. Az állami fogházak tele vannak román újságírókkal.

Dr. Bunea: Még az érsekségek mérsékelt hangú lapjait is üldözik. Balázsfalván van az *Unirea* és Nagyszébenben a *Telegraful Român*. Mindkét lapnak a szerkesztőit börtönre ítélték.

Dr. Cristea: Amit írtak, nagyon ártalmatlan dolgok.

A főherceg: Másképp lesz a jövőben. Én ismerem az összes jogtalanságokat. Együttérzek a nemzetiségekkel, főként a románokkal. Szeretem a románokat, mert derék nép. Szívemhez nőttek azok az egészséges és szép parasztok, akik a havasok között laknak, és nem ismernek semmiféle betegséget. Szeretem nemzeti öltözetüket, szép nemzeti táncaikat és hosszú, szép hajukat.

Dr. Cristea: A táncok között vannak nagyon régiek is. Római eredetűek.

A főherceg: Igen. Románecsika* községben végignéztem egy lakodalmat. Láttam a táncukat. A nyelvük is szép, harmonikus. Sajnálom, hogy nem tudok románul. Ha azonban lassan olvasok egy román újságot, sokat megértek, mert hasonlít a latin és az olasz nyelvhez.

Dr. Bunea: Igen. Példának okáért az olasz *fronte*, németül *Stirne*, románul *frunte*.

A főherceg: De az a magyar *tata, tete*, valami lehetetlen borzalmasság. Én már negyven év óta kínlódom, hogy megtanuljak magyarul, és nem sikerül.

Dr. Cristea: Mi őszintén örvendünk, hogy Fenséged ilyen alaposan ismeri a román népet.

A főherceg: Erdély nagyon szép. A hadgyakorlatok alatt voltam Déván, Szászrégenben és Görgényben, ahol egy nagyon szimpatikus vadászom volt, Simeon.

Dr. Cristea: Ismerem a vidéket Fenség, mert én Szászrégen környékén, a Maros felső folyásánál születtem.

A főherceg: Az elmúlt években Temesvár környékén voltam hadgyakorlaton. A románok üdvözölni és ünnepelni akartak, de a hatóságok megakadályozták.

Dr. Cristea: Amikor körünkbe jön a magas uralkodócsalád valamelyik tagja, mi lelkesedünk érte, mert szeretjük a dinasztit, amelynek mindenünket köszönhetjük.

A főherceg: A klérusnak igen nagy befolyása van a népre. Önök mint a két román egyház képviselői, neveljék továbbra is a népet dinasztikus szellemben.

Dr. Cristea: Megigérjük, hogy minden alkalommal, templomszentelésekkor és népgyűlésekkor tudomására hozzuk népünknek Fenséged jóindulatát, mert az a kegy, amely velünk szemben megnyilvánul, reményt nyújt a román nép jobb jövőjére.

A főherceg: Igen, tegyék ezt, óvakodjanak a kossuthizmustól, és az ilyen törekvéseket nyomják el.

Dr. Cristea: Megigérjük Fenség, mert a magyaroktól nincs mit várnunk. Nekünk szabadság kell, és akkor tíz-húsz év alatt várakozáson felüli fejlődést mutathatunk. Most nehéz a sorsunk. A mi egyházunknak az államtól alig százezer korona segítése van.

Dr. Bunea: A kálvinistáknak most a kormány három milliót ad. (A főherceg csodálkozik.)

Dr. Cristea: Igen, százezer koronát kapunk, ötödrészét annak, amit egy magyar színház kap. Sőt ebből a százezer koronából is elvett a kormány harmincezer koronát, hogy ezt közvetlenül

⁴ Az utalás — feltehetően — a röviddel előbb elhunyt *Veigelsberg* Leó-ra (1846—1907). a kormány-párti *Peter Loyd* volt főszerkesztője, *Ignotus* (*Veigelsberg* Hugó) apjára vonatkozik.

*Féseteg — *Écska*, a Temes megyével szomszédos Torontál megye nagybecskereki járásában; 1910-ben 2037 német, román és magyar lakossal.

ossza ki a papok között, akik a szolgabírák szolgálatában állanak, a választásokon a kormánnyal szavaznak, és akiket ezzel a pénzzel korrumpálnak és demoralizálnak.

A főherceg: Igen, az egész rendszer korrumpált. Igyekezni fogok és a császárt ráveszem, ne engedje, hogy a magyarok ilyen messzire menjenek. Ha a választók száma megnövekszik, akkor kevesebb lesz a korrupció.

Dr. Cristea: Mi románok egy olyan választási törvényt kívánunk, mint amilyen Ausztriában van. Ezzel meg lennénk elégedve.

A főherceg: Legalább olyant, mint Ausztriában. De ebben az esetben küldjenek a parlamentbe fiatal embereket, hogy azok követeljék és kérjék jogukat energikusan.

Dr. Cristea: Meg fogják kísérelni, hogy megrövidítsenek bennünket a választói kerületek beosztásánál. A jelenlegi kerületi beosztás rettenetes. Például Szeben mellett van egy kis város, Vízakna, amely régebben magyar város volt, de most meglehetősen számban vannak benne románok is. Vízakna egyetlen választási kerületet képez, amíg a román körzetek sok négyzetkilométernyi területet ölelnek fel, s így a választók arra vannak kényszerítve, hogy nagyon hosszú utat tegyenek meg a választási helyig. Most, hogy megakadályozzák szervezkedésünket, négy román képviselőnek felfüggesztették a mentelmi jogát, hogy ne emelhessenek erélyes tiltakozást az új választási törvénnyel szemben.

A főherceg arról a küldöttségről beszél, amely a memorandumot Bécsbe vitte, és amelyet a császár nem fogadott. — „Hallatlan dolog, hogy az alattvalók egy egész küldöttsége jöjjön és ne fogadják. Ez nagyon sok volt.” — A trónörökös aztán megkérdi dr. Buneát, hol tanult?

Dr. Bunea: A gimnáziumot a brassói román gimnáziumban, a teológiát Rómában végeztem. Németül nyelvtanból tanultam.

A főherceg: Úgy? Elég jól beszél.

Dr. Bunea: Dr. Cristea jobban tud németül. Ő a németeknél tanult.

Dr. Cristea: Az egyetemet Budapesten végeztem, de szász gimnáziumba is jártam. Aztán nálunk, Szebenben inkább németül beszélnek az emberek.

A főherceg: Úgy? Németül?

Dr. Cristea: Igen. A magyarok csak hivatalnokok. Aztán érintkezünk a katonákkal, akikkel jó viszonyt tartunk fenn. Nagyszzebenben van a 12. hadtest parancsnoksága. Ott van a 2. gyalogezred, amelynek katonái magyarok (székelyek). Az utolsó időben lehet észlelni, hogy sok tiszt magyarul beszél. Néhány hónap óta valóságos divat a magyar beszéd.

A főherceg: A 2. gyalogezred legénységének harmadrésze román, és vannak benne németek is. Egy olyan ezred, amely nagyon derekasan állta meg a helyét. Ami a nyelvet illeti, a legénységet anyanyelvén kell oktatni, mert egyébként gyengül a vonzalom a hadsereg irányában. Most azonban a hadseregben is kezd tért hódítani a magyar nyelv.

Dr. Bunea: Úgy van Fenség.

Dr. Cristea: A hadsereget eddig az összes nemzetiségek szerették. Mi románok az ex-lex idején, amikor a magyarok megtagadták az újoncadást, önként küldtük ifjainkat a sorozóbizottsághoz. A 64-es román ezrednek megvolt a teljes létszáma. A magyarok ezért üldözték a besorozott ifjak szüleit. Hogyha a magyarok megkapják a kedvezményeket a hadseregben, a románok lelkesedése csökkenni fog a hadsereggel szemben.

A főherceg elmondja aztán, hogy találkozott Románia királyával, I. Károllyal, akit jó barátjának tart. — Beszéltem vele az ausztria-magyarországheli románokról is. Sokat tett országáért. — A főherceg aztán a két román érsek iránt érdeklődik.

Dr. Bunea: A mi érsekiünk, dr. Mihályi egészséges. Most 67 éves.

Dr. Cristea: A miénk 81 éves, teljesen ősz, de egészséges, és még szereti a munkát.

A főherceg: Mikor jöttek önök? Ismerik Bécsset?

Dr. Bunea: Tegnapelőtt jöttünk. Voltam már Bécsben. Először 1893-ban Vancea érsek társaságában.

Dr. Cristea: Én többször voltam Bécsben. A múlt nyáron is itt jártam.

A főherceg: Mikor indulnak el?

Dr. Bunea: Még maradunk egy-két napig.

A főherceg aztán ismét biztosított jóindulatáról, és kért, hogy hozzuk ezt a román nép tudomására, de *óvatosan*. Ismét megköszöni, hogy eljöttünk hozzá.

Dr. Cristea megköszöni a főherceg ígéreteit.

A főherceg felállt, kezét adott előbb dr. Buneának, aztán nekem. Az elváláskor a következőket mondta: „Közvetítsék üdvözlétemet érsekeikhez.”

A napló végén Miron Cristea feljegyzi, hogy *Arenau* őrnagyhoz köszönőlevelet intéztek,

amelyet a következő mondattal fejez be: „Legyen meggyőződve, hogy egy derék nép szent ügyét támogatja. Ezáltal nemcsak a román nemzet érdekében fejt ki Nagyságod munkát, hanem hozzájárul a monarchia és a szeretett dinasztia megerősítéséhez.”⁵

39

Iratok a Pozsony megyei népnevelési bizottság által szerkesztett szlovák nyelvű naptár támogatása tárgyában

A

1908 ápr. 11

Pozsony vármegye alispánjának körirata a megyei népnevelésügyi bizottság által az 1909. évre szerkesztett szlovák nyelvű naptár (Vlasteneckij obrázkovij kalendár) gazdasági szervezésének támogatása ügyében

Áll. Levéltár (Bratislava) 1900—1913. évi Alisp. iratok 5059/908
(Fogalmazvány¹)

Főszolgabíró

Polgármester Úr!

Értesitem, hogy a vármegyei népnevelésügyi bizottság tótnaptár szerkesztő albizottságának elnöke id. Burián Pál vármegyei bizottsági tag írásbeli meghatalmazást adott Kubinyi Tivadarnak 1908. évi április hó 10-én az 1909. évre szerkesztett tót naptárba közzéteendő hirdetmények gyűjtésére.

A meghatalmazás értelmében Kubinyi Tivadar Pozsony, Nagyszombat, Modor, Bazin és Szentgyörgy városokban, valamint Malacka, Szered, Galánta, Dunaszerdahely és Somorja községekben szóban forgó naptár részére hirdetményeket gyűjthet folyó évi május hó végéig.

Tartozik nevezett meghatalmazott az általa érintendő városok rendőrkapitányainál és a községek előljáróságainál esetről esetre a meghatalmazás láttamozása végett jelentkezni.

Pénz felvételre az illető jogosítva nincs, amennyiben a hirdetési díjak az érdekeltek által a tótnaptár szerkesztő albizottság pénztárához küldendők be.

Felhívom Uraságodat, hogy a [fent] n[evezett] Kubinyi Tivadarnak alkalom adtán a kellő útbaigazításokat teendőinck eredményes elvégezhetőse céljából adja meg.

A főszolgabíró urak a községi előljáróságokat azonnal megfelelőleg utasítsák.

Pozsony 1908 IV/11.

[Olvashatatlan aláírás]

⁵ Botos János idézett ismertetését azzal fejezi be, hogy „Rusu Abrudeanu a fejezet végén még megjegyzi, hogy 1910 áprilisában Miron Cristea-t megerősítették a karánsebesi püspöki székből, noha a magyar kormány ezt ellenezte. De Ferenc Ferdinánd már megmutatta erős közét.” (I. h. 51. l.) — Cristea 1920-tól bukaresti metropolita, majd 1925-től Románia pátriárkája és az emlékirat megjelenésekor a román régenstanács tagja volt.

¹ Az irat felzetén az „iktatvány” tárgyaként a következőket olvassuk: „A vármegyei népművelésügyi bizottság által szerkesztett tót naptár”. — A kezelő hivatalnak adott utasítás szerint a köriratot megküldték a nagyszombati, galántai, szerdahelyi és somorjai főszolgabíráknak, valamint Nagyszombat, Modor, Bazin és Szentgyörgy városok polgármesterének.